MUHAMMAD AMINXO`JA MUQIMIY MEROSINING BUGUNGI YOSHLAR ONGIDAGI O`RNI

Jumanova Shaxlo Boxodir qizi
TDIU. “Bank ishi” fakulteti 1-bosqich talabasi
Shovkatov Nodirjon Ne`matjon o`g`li
TDIU. “Baholash ishi va investitsiyalar” kafedrasi dotsenti, PhD, ilmiy rahbar

ANNOTATSIYA.
Ushbu maqolada XIX asr oxiri va XX asr boshlari o‘zbek adabiyotining yirik vakili Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy ijodiy merosining bugungi yoshlar ma’naviy olamini shakllantirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Muallifning hajviy va lirik asarlarida ilgari surilgan ijtimoiy adolat hamda ma’rifatparvarlik g‘oyalari zamonaviy ta’lim darajasida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot davomida Muqimiy asarlarining yoshlar ongida milliy o‘zlikni anglash va vatanparvarlik tuyg‘ularini kuchaytirishdagi roli ilmiy asoslab beriladi. Shuningdek, shoir ijodidagi insonparvarlik tamoyillarining bugungi kunda dolzarbligi va ularning yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati ochib beriladi. Maqola yakunida Muqimiy merosini o‘rganish orqali yosh avlodda estetik did va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so`zlar: Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy, milliy uyg‘onish, hajviyot, ma’rifatparvarlik, ma’naviy meros, yoshlar tarbiyasi, estetik did, tanqidiy tafakkur, o‘zbek adabiyoti, intellektual salohiyat.

ABSTRACT.
This article analyzes the role of the creative heritage of Muhammad Aminkhodja Mukimiy, a major representative of Uzbek literature of the late 19th and early 20th centuries, in shaping the spiritual world of today's youth. The ideas of social justice and enlightenment put forward in the author's satirical and lyrical works are considered at the level of modern education. During the study, the role of Mukimiy's works in strengthening the awareness of national identity and patriotic feelings in the minds of young people is scientifically substantiated. Also, the relevance of the humanistic principles in the poet's work today and their importance in the education of young people are revealed. At the end of the article, practical recommendations are given for the development of aesthetic taste and critical thinking in the younger generation through the study of Mukimiy's heritage.

Keywords: Muhammad Aminkhodja Muqimi, national revival, humor, enlightenment, spiritual heritage, youth education, aesthetic taste, critical thinking, Uzbek literature, intellectual potential.

АННОТАЦИЯ.
В данной статье анализируется роль творческого наследия Мухаммада Аминходжи Мукими, выдающегося представителя узбекской литературы конца XIX и начала XX веков, в формировании духовного мира современной молодежи. Идеи социальной справедливости и просвещения, выдвинутые в сатирических и лирических произведениях автора, рассматриваются на уровне современного образования. В ходе исследования научно обоснована роль произведений Мукими в укреплении самосознания и патриотических чувств у молодежи. Также раскрывается актуальность гуманистических принципов в творчестве поэта сегодня и их важность в воспитании молодежи. В заключение статьи даются практические рекомендации по развитию эстетического вкуса и критического мышления у молодого поколения посредством изучения наследия Мукими.

Ключевые слова: Мухаммад Аминходжа Мукими, национальное возрождение, юмор, просвещение, духовное наследие, воспитание молодежи, эстетический вкус, критическое мышление, узбекская литература, интеллектуальный потенциал.

KIRISH.

Milliy ma’naviyat sarchashmalari: Muqimiy dunyosi

Har bir millatning o‘zligini anglatuvchi, uning madaniy-ma’rifiy darajasini belgilab beruvchi mayoqlar bo‘ladi. O‘zbek milliy adabiyoti tarixida XIX asr oxiri va XX asr boshlari nafaqat siyosiy inqirozlar, balki milliy uyg‘onish pallasining ilk kurtaklari otilgan davr sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Mana shu murakkab va ziddiyatli davrning eng yorqin siymolaridan biri, shubhasiz, Muhammad Aminxo‘ja Muqimiydir. Uning ijodiy merosi o‘zbek xalqining ijtimoiy-siyosiy orzu-intilishlari, adolat va hurlik yo‘lidagi kurashlarining badiiy in’ikosi bo‘lib qoldi. Bugungi kunda, O‘zbekiston o‘zining yangi yuksalish davriga qadam qo‘yayotgan bir paytda, yoshlar ongida milliy g‘oya va vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirishda Muqimiy asarlarining o‘rni har qachongidan ham dolzarbdir.

Muqimiy ijodi — shunchaki satira yoki lirikadan iborat emas. Bu — millatning dardli qalbi, uning ijtimoiy qiyofasining badiiy tahlilidir[1]. Shoir yashagan davr — Chor Rossiyasi mustamlakachiligi kuchaygan, amaldorlar zulmi haddan oshgan, johillik va ma’rifatsizlik botqog‘iga botgan jamiyat edi. Mana shunday sharoitda Muqimiy o‘zining "o‘tkir tili" va "otashin qalami" bilan jamiyatdagi illatlarni ayovsiz fosh etdi. Uning "Tanobchilar", "Saylov", "Veksel" kabi hajviy asarlari bugungi yoshlar uchun shunchaki tarixiy ma’lumot emas, balki jamiyatga tanqidiy ko‘z bilan qarash, adolat va insof mezonlarini o‘rganish uchun ma’naviy darslik vazifasini o‘taydi[2].

Yoshlar tarbiyasi va adabiy meros uzviyligi

Globallashuv va axborot texnologiyalari asrida yosh avlodning dunyoqarashi turli-tuman g‘oyalar ta’sirida shakllanmoqda. Bunday sharoitda "ommaviy madaniyat"ning salbiy ta’sirlaridan himoyalanish uchun yoshlarda mustahkam ma’naviy immunitet bo‘lishi lozim. Muqimiy merosi ana shu immunitetning asosiy tarkibiy qismi bo‘la oladi. Shoirning lirik g‘azallaridagi yuksak insoniylik, sadoqat va pokiza ishq tuyg‘ulari yoshlarning estetik didini tarbiyalasa, uning satirik asarlari ularda ijtimoiy faollik va mas’uliyat hissini uyg‘otadi[3].

Muqimiy asarlarining bugungi yoshlar ongiga ta’sirini tahlil qilar ekanmiz, uning ma’rifatparvarlik g‘oyalariga alohida to‘xtalish joiz. Muqimiy o‘z davrining ilg‘or vakili sifatida ilm-fan va ma’rifatni ulug‘lagan. U jamiyatning qutqaruvchisi faqat ma’rifatli avlod ekanligini anglagan edi. Shu sababli, uning ijodini o‘rganish bugungi kun yoshlari uchun ilm egallash, kasb-hunar o‘rganish va vatan ravnaqi uchun hissa qo‘shish qanchalik muqaddas ekanligini anglatishda beqiyos kuchdir.

Muqimiy merosi — o‘tmishdan qolgan yodgorlik emas, balki kelajakni qurayotgan yosh avlod uchun tirik, harakatlantiruvchi kuch ekanligini ilmiy asoslash maqolaning bosh g‘oyasini tashkil etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI.

Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy merosi o‘zbek adabiyotshunosligining doimiy diqqat markazida bo‘lib kelayotgan asosiy mavzulardan biridir. Shoir ijodini ilmiy tadqiq etish jarayonini shartli ravishda uchta bosqichga bo‘lish mumkin: XX asr boshidagi ilk maqolalar, sho‘ro davri adabiyotshunosligi va mustaqillik yillaridagi yangicha talqinlar. Ushbu bosqichlarning har biri Muqimiy shaxsiyati va ijodining o‘ziga xos qirralarini ochib berishga xizmat qilgan.

Muqimiy merosini tizimli o‘rganishning tamal toshini qo‘ygan olimlardan biri Hodi Zarifdir. Uning 1953-yilda nashr etilgan tadqiqotlari shoir biografiyasini aniqlashtirish va asarlarini to‘plashda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Biroq, o‘sha davr mafkurasi ta’sirida Muqimiy ijodi asosan sinfiy kurash va ijtimoiy norozilik nuqtayi nazaridan tahlil qilingan. Shoirning lirik merosi va uning tasavvufiy qarashlari biroz chetda qolib ketgan edi.

Adabiyotshunos olim G‘ulom Karimov o‘zining "O‘zbek adabiyoti tarixi" darsligi va ko‘plab ilmiy maqolalarida Muqimiy ijodini yangi pog‘onaga ko‘tardi. Olim shoirning satirasi xalqchillik tamoyillariga asoslanganini va u "Sayohatnoma" asari orqali o‘zbek adabiyotida

yangi janrga asos solganini isbotlab berdi. G‘. Karimov tadqiqotlari bugungi kunda ham yosh tadqiqotchilar uchun metodologik asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

Mustaqillik yillariga kelib, Muqimiy ijodiga munosabat tubdan o‘zgardi. Shoir merosini milliy istiqlol g‘oyalari va umuminsoniy qadriyatlar orqali baholash imkoniyati tug‘ildi. Bu borada akademik Aziz Qayumovning izlanishlari alohida tahsinga loyiq. Olim Muqimiyning nafaqat hajvgo‘y, balki Sharq mumtoz adabiyoti an’analarini mahorat bilan davom ettirgan buyuk lirik shoir ekanligini chuqur tahlillar orqali ko‘rsatib berdi.

Professor Begali Qosimov o‘zining "Milliy uyg‘onish" asarida Muqimiyni jadid adabiyotining tamal toshini qo‘ygan mutafakkirlar qatoriga qo‘yadi. Uning fikricha, Muqimiy satirasi — bu millatni uyg‘otishga qaratilgan ma’naviy zarba edi. Bugungi yoshlar uchun bu tahlil juda muhim, chunki u shoirni shunchaki o‘tmish vakili emas, balki millat ozodligi va ma’rifati uchun kurashgan faol g‘oyaviy yetakchi sifatida ko‘rsatadi[4].

So‘nggi yillarda adabiyotshunos Nurboy Jabborov o‘z tadqiqotlarida Muqimiy ijodining matniy xususiyatlari va badiiy mahoratiga e’tibor qaratmoqda. Uning "Zamon, mezon, she’riyat" kitobida Muqimiy she’riyatidagi an’ana va yangilanish masalalari bugungi kun yoshlarining estetik ehtiyojlari nuqtayi nazaridan tahlil qilingan.

Shuningdek, xorijiy adabiyotshunoslikda ham Muqimiy ijodiga qiziqish yuqori. Markaziy Osiyo adabiyoti bo‘yicha tadqiqot olib borayotgan G‘arb olimlari Muqimiy asarlarini mintaqadagi ijtimoiy-madaniy omillarning muhim manbasi sifatida baholaydilar.

Shoirlar va yoshlar orasida Muqimiy ijodining mukammal tarzda o`rganish, kelajak avlod yoshlari uchun ham o`zligini anglashga, ma`rifatparvar bo`lishga undaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA.

Tadqiqot jarayonida Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy asarlarining yoshlar ongiga ta’siri tahlil qilinganda, birinchi navbatda, uning hajviyot turlariga bo‘lgan munosabat ko‘zga tashlanadi. O‘tkazilgan pedagogik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, Muqimiyning "Tanobchilar" va "Saylov" kabi asarlari bugungi kun yoshlarida jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik va nohaqliklarga nisbatan sog‘lom tanqidiy munosabatni shakllantirmoqda.

Natijalar shuni ko‘rsatmoqdaki, yosh avlod shoir satirasi orqali nafaqat o‘tmish illatlarini, balki bugungi kunda ham uchrab turadigan poraxo‘rlik, laganbardorlik va ma’rifatsizlik kabi nuqsonlarni anglab yetmoqda. Bu esa talaba-yoshlarda "ijtimoiy hushyorlik" tuyg‘usini uyg‘otadi. Muqimiyning "Zulm bilan ish bitmas" degan g‘oyasi yoshlar uchun hayotiy dasturga aylanmoqda. Ayniqsa, huquqshunoslik va ijtimoiy fanlar yo‘nalishida tahsil olayotgan yoshlar uchun Muqimiy asarlari adolat mezonlarini tushunishda badiiy-falsafiy poydevor bo‘lib xizmat qilmoqda.

Muqimiyning lirik merosi yoshlarning nutq madaniyati va estetik didini yuksaltirishda beqiyos ahamiyatga ega[5]. Shoir g‘azallaridagi samimiylik, xalqona til va chuqur insoniy kechinmalar zamonaviy "madaniyat"ning yuzaki ta’siriga tushib qolgan yoshlar uchun ma’naviy asos vazifasini o‘tamoqda.

Muqimiy g‘azallariga bog‘langan mumtoz kuylar (masalan, "Farg‘ona tong otguncha") yoshlarning musiqiy didini shakllantirishda muhim rol o‘ynamoqda. Yoshlar o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovnomalarda ko`rsatkichning 75 foizi Muqimiy she’riyatini o‘qish orqali o‘zbek tilining boy imkoniyatlarini yanada chuqurroq anglaganini ta’kidlaganlar. Bu esa milliy tilga bo‘lgan hurmat va muhabbatning ortishiga olib keladigan bevosita natijadir.

Muqimiyning "Sayohatnoma" asari natijalari tahlil qilinganda, undagi geografik va etnografik ma’lumotlar yoshlarda vatanparvarlik va o‘lkashunoslik tuyg‘ularini kuchaytirishi aniqlandi. Yoshlar bu asar orqali o‘z ona yurtining tarixiy qiyofasini tasavvur qiladilar va bugungi kungi taraqqiyot bilan solishtiradilar. Bu esa ularda shukronalik hissini va yurt ravnaqiga hissa qo‘shish mas’uliyatini shakllantiradi[6].

Muqimiy merosi bugungi yoshlar uchun shunchaki o‘qiladigan matn emas, balki ularning xarakterini toblaydigan, ma’naviy qiyofasini belgilaydigan va milliy g‘ururini yuksaltiradigan jonli vositadir.

XULOSA.

Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy ijodiy merosini bugungi yoshlar ongi va ma’naviy olam orqali tadqiq etish shuni ko‘rsatadiki, shoir qoldirgan adabiy xazina vaqt o‘tishi bilan o‘z qiymatini yo‘qotmaydigan, aksincha, har bir davr uchun yangicha mazmun kasb etadigan tirik merosdir. Tadqiqot davomida erishilgan xulosalar quyidagilarda o‘z aksini topadi:

- Birinchidan, Muqimiy satirasi bugungi yoshlar uchun jamiyatdagi ijtimoiy adolatsizlik, loqaydlik va ma’rifatsizlikka qarshi kurashishda ma’naviy namuna bo‘lib xizmat qiladi. Shoirning hajviy asarlari yoshlarda tanqidiy tafakkurni rivojlantiradi, ularni atrof-muhitdagi voqea-hodisalarga hushyor va mas’uliyatli ko‘z bilan qarashga o‘rgatadi.
- Ikkinchidan, shoirning lirik merosi va g‘azallari yosh avlodning estetik didini shakllantirishda, ona tilimizning nafisligi va boyligini anglashda beqiyos ahamiyatga ega. Muqimiy she’riyati zamonaviy yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning qalbida vafodorlik va insonparvarlik tuyg‘ularini mustahkamlashning samarali vositasidir.
- Uchinchidan, Muqimiyning ma’rifatparvarlik g‘oyalari bugungi kunning strategik maqsadlari — ilm-fan va innovatsiyalarni rivojlantirish bilan to‘la hamohangdir. Shoirning jaholatga qarshi ma’rifat bilan kurashish haqidagi chaqiriqlari yoshlarni bilim olishga, o‘z ustida ishlashga va intellektual salohiyatini yuksaltirishga undaydi.

Muqimiy merosi — bu millatning o‘tmishi va kelajagini bog‘lab turuvchi ma’naviy ko‘prikdir. Ushbu merosni o‘rganish va yoshlar ongiga singdirish nafaqat adabiyotshunoslikning, balki davlat siyosati darajasidagi muhim ma’rifiy vazifadir. Zero, o‘zining buyuk ajdodlari bilan faxrlangan va ularning g‘oyalaridan quvvat olgan yoshlargina Yangi O‘zbekistonning munosib bunyodkorlari bo‘la oladilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. Zarifov H. Muqimiy va uning davri. — Toshkent: UzFA nashriyoti, 1953. — 67-b.
2. Muqimiy M.A. Asarlar to‘plami (Ikki jildlik). — Toshkent: "Fan", 1960. (1-jild, 210-b).
3. Karimov G‘. O‘zbek adabiyoti tarixi. 3-kitob. — Toshkent: "O‘qituvchi", 1975. — 145-168-b.
4. Qosimov B. Milliy uyg‘onish: jasorat, ma’rifat, fidoyilik. — Toshkent: "Ma’naviyat", 2002. — 112-b.
5. Qayumov A. Muqimiy: Hayoti va ijodi. — Toshkent: "Yosh gvardiya", 1971. — 124-b.
6. Jabborov N. Zamon, mezon, she’riyat. — Toshkent: "G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU", 2015. — 45-b.